

Eğitim Ütopyaları ve Umut

Editör:

Prof. Dr. Ruhi SARPKAYA

PEGEMKÜLTÜR

Editör: Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

EĞİTİM ÜTOPYALARI VE UMUT

ISBN 978-625-7740-90-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Dr. Cemal Bilge KAPÇAK

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Eğitim, insanlığın ortak bilincinde her zaman daha iyi bir geleceğin hayalini kurmakla iç içedir. Bu kitap, eğitimin bu derin ve sıklıkla gözden kaçan ütopyacı gücünü, tarihsel kökenlerinden günümüzün karmaşık sorunlarına kadar geniş bir bakış açısıyla ele almaktadır. Ütopya kelimesi, hem “olmayan yer” (outopia) hem de “iyi yer” (eutopia) anlamlarını taşır; bu çifte anlam, onun toplumun hayal gücündeki canlı rolünü yansıtır. Eğitimde ütopya hayal etmek, mevcut durumdan duyulan hoşnutsuzluğun ötesine geçerek, daha iyi bir yaşamın mümkün olduğuna dair güçlü bir inancı ifade eder.

Günümüz eğitim sistemleri, neoliberalizmin piyasa odaklı mantığı tarafından yönlendirilerek, bilginin sermaye ve rekabet aracı haline geldiği ciddi yapısal sorunlar göstermektedir. Özellikle “kanıt temelli” ve performans odaklanan yaklaşımlar, eğitimi sınıfsal eşitsizlikleri haklı gösteren ve yeniden üreten bir ideolojik araç haline getirmektedir. Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte uzaktan sınav denetimi ve performans değerlendirmeleri gibi “zararlı sistemler”, eğitimin ezilen kesimler üzerindeki gözetim ve kontrol mekanizmalarını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu yapı, radikal değişim isteğini reddederek ve hayal gücünü bastırarak, eğitimi muhafazakar bir yeniden üretim kurumuna dönüştürme eğilimindedir. Ütopyacı düşünce ise, eğitimin bu yapısal rolünü sorgulayarak bizi mevcut durumun değişmezliğine inanma (kadercilik) gibi düşüncelerden ve değişimin olanaksızlığına dair umutsuzluk (sinizm) gibi duygulardan kurtarmayı amaçlar.

Bu çalışma, eğitimin adaletsizlikleri yeniden üretmek yerine özgürleşme aracı haline getirme potansiyelini vurgulamaktadır. Kitap, Ruth Levitas’ın “yöntem olarak ütopya” yaklaşımını temel alır: Mevcut varsayımların eleştirel incelenmesi (arkeoloji), kim olmak istediğimizi sorgulama (ontoloji) ve alternatif gelecekleri kurma eylemi (mimari). Kapsamımız,

Platon ve Thomas More'dan başlayarak; John Dewey'in demokratik eğitime, Ivan Illich'in okulsuz toplum eleştirisine, Paulo Freire'nin özgürleştirici pedagojisine ve Türkiye'deki Köy Enstitüleri'nin üretim odaklı pratik deneyimine kadar uzanır.

Nihai hedefimiz, okuyucuları eğitimin güncel sorunlarına eleştirel bir bakışla yaklaşmaya teşvik ederken, bu süreçte edilgen bir iyimserlikten öte, adaletsizliğe ve eşitsizliğe karşı etik eylemi somutlaştıran, analitik ve dirençli bir "eğitilmiş umut" oluşturmaktır. Eğitimcileri, araştırmacıları ve uygulayıcıları; insanlık ve gezegenin refahı için eğitimi yeniden hayal etmeye yönelik sürekli bir diyalog ve toplu eylem pratiğine davet ediyoruz.

Bu çalışmanın uygulamaya dönük sınırlarını zorlayan ve eleştirel bakış açısıyla ufkumu genişleten, aynı zamanda kitabın son bölümünde yer alan "Günümüzden Geleceğe Ütopya Örnekleri"nin de yazarları olan sevgili doktora öğrencilerim Dr. Cemal Bilge Kapçak, Çiğdem Etçi, Ayşe Altın, Nil Gülende Çavuş, Mustafa Çetin ve Orhan Bayraktar'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Onların sorgulayıcı zekası ve metinlere kazandırdıkları özgün ütopylar, bu kitabın temelini oluşturmaktadır.

Bu uzun ve zorlu entelektüel yolculuk boyunca sarsılmaz desteğini, derin anlayışını ve bilimsel tartışmalarla çalışmamı sürekli besleyen sevgili eşim *Prof. Dr. Pınar Yengin SARP KAYA*'ya ve kitabın son okumasını yaparak eserin akıcılığına büyük katkı sağlayan sevgili dostum *Dr. Öğr. Üyesi Tahir YILMAZ*'a da ayrıca minnettarım.

Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA
Aydın, Aralık 2025

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

EĞİTİM ÜTOPYALARI VE UMUT	1
Prof. Dr. Ruhi SARKAYA	
Eğitim Ütopyalarının İzinde.....	1
Giriş.....	1
Eğitimde Ütopyacı Düşünce: Neden Bir Ütopya Hayal Etmeliyiz?	2
Tarihsel Bağlam: Antik Çağdan Günümüze Eğitim Ütopyaları	4
Mevcut Eğitim Sistemlerinin Eleştirisi: Neden Değişime	
İhtiyacımız Var?	6
Kitabın Amacı ve Kapsamı	7

1. BÖLÜM

KLASİK EĞİTİM ÜTOPYALARI

Prof. Dr. Ruhi SARKAYA

Platon'un Devlet'inde Eğitim	9
Platon'un Eğitim Ütopyasının Temel Amaç ve İlkeleri	10
Platon'un Eğitim Ütopyasının Özellikleri	12
Platon'un Eğitim Felsefesine Yönelik Eleştiriler	13
Thomas More'un Ütopya'sında Eğitim	15
Thomas More'un Ütopya'sının İlkeleri ve Özellikleri.....	16
Thomas More'un Ütopya'sına Eleştiriler	20
Campanella'nın Güneş Ülkesi'nde Eğitim	22
Tommaso Campanella'nın Eğitim Ütopyasının Temel Amacı.....	23
Campanella'nın Eğitim Ütopyasının İlkeleri	23
Tommaso Campanella'nın Eğitim Ütopyasının Özellikleri	27
Campanella'nın Güneş Ülkesi Ütopyasına Yöneltilen Eleştiriler.....	31
Rousseau'nun Emile'inde Eğitim: Doğalcı Eğitim Ütopyası	32
Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Ütopyasının Temel Amacı	33
Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Ütopyasının İlkeleri.....	35
Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Ütopyasının Özellikleri.....	38
Jean-Jacques Rousseau'nun Eğitim Ütopyasına Eleştiriler.....	40
Değerlendirme ve Ütopyalar Arası Gerilim.....	42

2. BÖLÜM

MODERN ÇAĞDA EĞİTİM ÜTOPYALARI

Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

20. Yüzyılda Eğitim ve Sosyalist Ütopyalar	46
Sosyalist Ütopyaların Temel Amacı.....	47
Sosyalist Ütopyaların İlkeleri	48
Sosyalist Ütopyaların Özellikleri	49
Sosyalist Ütopyalara Eleştiriler	50
John Dewey ve Demokratik Eğitim Ütopyası.....	53
John Dewey'in Demokratik Eğitim Ütopyasının Temel Amacı	54
John Dewey'in Demokratik Eğitim Ütopyasının İlkeleri.....	55
John Dewey'in Demokratik Eğitim Ütopyasının Özellikleri.....	57
John Dewey'in Demokratik Eğitim Ütopyasına Eleştiriler.....	59
Ivan Illich ve Okulsuz Toplum Tasarısı Ütopyası	63
Okulsuz Toplum'un Amacı.....	63
Ivan Illich ve Okulsuz Toplum Tasarısı Ütopyasının İlkeleri	65
Ivan Illich ve Okulsuz Toplum Tasarısı Ütopyasının Özellikleri	67
Ivan Illich ve Okulsuz Toplum Tasarısı Ütopyasına Eleştiriler	69
Paulo Freire'nin Özgürleştirici Eğitim Ütopyası.....	72
Paulo Freire'nin Özgürleştirici Eğitim Ütopyasının Temel Amacı....	73
Paulo Freire'nin Özgürleştirici Eğitim Ütopyasının İlkeleri	74
Paulo Freire'nin Özgürleştirici Eğitim Ütopyasının Özellikleri	75
Paulo Freire'nin Özgürleştirici Eğitim Ütopyasına Eleştiriler	78
Türkiye'de Köy Enstitüleri Eğitim Ütopyası Denemesi	82
Türkiye'de Köy Enstitüleri Eğitim Ütopyasının Temel Amacı.....	82
Türkiye'de Köy Enstitüleri Eğitim Ütopyasının İlkeleri	84
Türkiye'de Köy Enstitüleri Eğitim Ütopyasının Özellikleri	87
Türkiye'de Köy Enstitüleri Eğitim Ütopyasına Eleştiriler	91

3. BÖLÜM

EĞİTİM ÜTOPYASI

BAĞLAMINDA YARATICILIK, UMUT VE ALTERNATİF GELECEKLER İÇİN PEDAGOJİK STRATEJİLER

Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

Umut ve Yaratıcılık Pedagojisi: Ernst Bloch ve Umut İlkesi.....	102
Eğitim Ütopyası Bağlamında Umut ve Yaratıcılık	
Pedagojisinin Amacı	103

Ernst Bloch'un Umut ve Yaratıcılık Pedagojisinin İlkeleri.....	104
Ernst Bloch'un Umut ve Yaratıcılık Pedagojisinin Özellikleri	107
Ernst Bloch'un Umut ve Yaratıcılık Pedagojisine	
Yöneltilen Eleştiriler	109
Roland Barthes ve Yazarın Ölümü: Öğrenen-Yazarların	
Güçlendirilmesi	111
Roland Barthes'ın "Yazarın Ölümü" Tezinin Temel Amacı	112
Roland Barthes'ın "Yazarın Ölümü" Tezinin İlkeleri	113
Roland Barthes'ın "Yazarın Ölümü" Tezinin Özellikleri	115
Roland Barthes'ın "Yazarın Ölümü" Tezine Eleştiriler	116
Eğitim Ütopyası Bağlamında Eğitilmiş Korku ve Eğitilmiş Umut	119
Eğitim Ütopyası Bağlamında Eğitilmiş Korku ve	
Eğitilmiş Umudun Amacı	120
Eğitim Ütopyası Bağlamında Eğitilmiş Korku ve	
Eğitilmiş Umudun İlkeleri	121
Eğitim Ütopyası Bağlamında Eğitilmiş Korku ve	
Eğitilmiş Umudun Özellikleri	122
Eğitim Ütopyası Bağlamında Eğitilmiş Korku ve	
Eğitilmiş Umuda Eleştiriler	124

4. BÖLÜM

SONUÇ

Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

I. Tarihi Dersler Ve Güncel Eğitim Krizi: Ütopyanın Eleştirel	
Çerçevesi	128
A. Eşitlik ve Kapsayıcılık İdeallerinin Sınanması	128
B. Praksis (Eylem ve Yansıma Birliği) ve Bütüncül Gelişim	
İhtiyacı	129
II. İdeal ve Gerçeklik Diyalektiği: Sınırlar ve Gerilimler	130
A. Somut Ütopya ve Yapısal Sınırlar	130
B. Otorite ve Özgürlük Arasındaki Kaçınılmaz Gerilim	130
III. Militan Umut ve Dönüşüm İçin Eylem Çağrısı	131
A. Eğitilmiş Umut ve Eleştirel Bilincin Geliştirilmesi	131
B. Pedagojik Dönüşüm İçin Somut Stratejiler	132
IV. Sonuç: Sürekli Bir Arayış Olarak Eğitim Ütopyası	134

GÜNÜMÜZDEN GELECEĞE EĞİTİM ÜTOPYASI ÖRNEKLERİ	135
Geleceği Düşlemek: Hayalden Gerçek Eğitim Planlarına.....	136
KANJU.....	139
<i>Dr. Cemal Bilge KAPÇAK</i>	
KADIN ÜTOPYASI.....	152
<i>Çiğdem ETÇİ</i>	
ÜÇ ŞEHİR.....	181
<i>Ayşe ALTIN</i>	
KAÇAK KAT.....	216
<i>Nil Gülenide ÇAVUŞ</i>	
ALTIN VADİSİ.....	233
<i>Mustafa ÇETİN</i>	
ÇOCUKLAR ÜLKESİ.....	266
<i>Orhan BAYRAKTAR</i>	
Kaynakça.....	303
Dizin	311

EĞİTİM ÜTOPYALARI VE UMUT¹

Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA²

EĞİTİM ÜTOPYALARININ İZİNDE

GİRİŞ

Eğitim, insanlığın ortak bilincinde her zaman daha iyi bir geleceğin aranması ve hayal edilmesiyle iç içe olmuştur. Bu kitap, eğitimin bu derin ve sıklıkla gözden kaçırılan dönüştürücü gücünü, yalnızca felsefi bir tartışma olarak değil, aynı zamanda köktenci toplumsal değişimin vazgeçilmez bir tetikleyicisi olarak ele almaktadır. Eğitimde bir görüş oluşturmak, mevcut sorunların ötesine geçerek, arzulanan bir yaşam biçimi ve daha adil bir geleceğin mümkün olduğuna dair güçlü bir inancı ifade eder. Bu, edilgen bir hayalden öte, eylemi teşvik eden ve umudu canlı tutan dirençli bir güdülenmedir.

Günümüz eğitim sistemleri, bilginin sermaye ve rekabet aracı haline geldiği neo-liberal yaklaşımlar tarafından yönlendirildiği için ciddi yapısal sorunlar göstermektedir. Özellikle

1 Bu kitabın hazırlanma sürecinde, Google NotebookLM ve Gemini gibi üretken yapay zeka araçlarından teknik bir asistan olarak yararlanılmıştır. Yapay zeka, alanyazın taramasını hızlandırmak, kitapta ki bazı resimleri üretmek, metin içi atıfların ve kaynakçanın teknik kontrolünü yapmak ve cümlelerin dil bilgisi açısından düzeltilmesine yardımcı olmak gibi destekleyici görevler için kullanılmıştır. Yapay zeka tarafından üretilen tüm taslaklar (metin önerileri, özetler ve görseller), editör ve yazarlar tarafından dikkatle incelenmiş, doğrulanmış ve düzenlenmiştir.

2 Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi ABD